

A KÖNYV ÉS AZ OLVASÁS SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI AZ OKTATÁSTÓL AZ ÖNMŰVELÉSIG KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS A SZABADKAI KÖNYVTÁRBAN

Az oktatásnak-művelődésnek (éppúgy, mint bármely más emberi tevékenységnek) vannak jeles dátumai és halk, dolgozó hétköznapjai. Egy törvény, egy új tanterv hatályba lépését méltán soroljuk a jeles események sorába, a törvény szavát azonban a hétköznapok teszik konvertibilissé.

Az oktatás intézményessé válása óta, minden társadalmi rendszer sajátos igényeket támaszt az oktatással-neveléssel szemben. Társadalmunknak az oktatással és neveléssel szemben támasztott igényei egyike (amelynek az ismeretek nyújtásával azonos jelentősége van) a tudományos és kulturális értékek önálló elsajátításának megtanítása: a permanens önművelésre való nevelés.

Nem kétséges, hogy a tudományos és kulturális értékek legfőbb hordozója ma még — és nyilván sokáig így lesz — az írott szó. Tisztában vagyunk-e a könyv jelentőségével? Ha igen, mit lehet, vagy még inkább: mit kell tennünk, hogy ez a mindenki számára hozzáférhető ismeretforrás a legszegényebb kortól kezdve a megismerés eszközeivé váljon? Hogyan válhat az olvasás a személyiségformálódás legfogékonyabb szakaszában szokássá, úgyhogy — az irodalmi olvasásigényen túl — a későbbi folyamatok önképzésnek is nemcsak segítőtje, hanem állandó termőtalaja legyen? Ezek a kérdések szerepeltek azon a kerekasztal-beszélgetésen, melyet a Szabadkai Városi Könyvtár gyermekkönyvtárában jegyeztünk le.

A beszélgetés résztvevői: dr. Sántai Pál, a Szabadkai Pedagógiai Akadémia tanára, dr. Horváth Mátyás, az Újvidéki Bölcsészeti Kar Magyar Tanszékének tanára, Josip Buljovčić és Erdélyi László tanügyi tanácsosok, Vlada Vasković pedagógus, Korponai Ibolya pszichológus, Kovács Eleonóra és Szőke Ilona, a Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola tanítónői, valamint a Városi Könyvtár munkatársai és a gyermekkönyvtár könyvtárosai.

Dr. Sántai Pál két szempontból közelítette meg a témát bevezetőjében: a könyv szerepe az oktatásban és a tanuló személyiségformálásában, valamint a könyv szerepe és lehetőségei az önképzés rendszerében.

„Sokan hirdetik — mondta —, hogy a könyv, a betű veszélybe került, helyükbe a modern tömegközlés eszközei lépnek; hogy az uniformizált képsorok az elszürkülés veszélyét hordozzák magukban; hogy a mai ember nélkülözi az olvasással járó sok-sok örömet, fáradságot, alkotási lázat, teremtő gondolatot stb. Ezekkel a gondolatokkal nem kívánok polemizálni. És noha korainak tartom a vészharang kongatását, de az is igaz, hogy a veszély pusztá megállapításával nem jutunk messzire. Mindenesetre: az anyagi fejlődés, a műszaki, kommunikatív, szociális (elsősorban a családon belüli) változások jó néhány eddigi pedagógiai felfogást megkérdőjeleztek. Mégsem kellene azonban az egykori géprombolók nyomába lépve a modern tömegközlés eszközeivel szembefordulnunk: a könyvnek a tömegkommunikációs eszközök mellett is megfelelő szerep jut a korszerű élet feltételei közepeiben is.

A felsorolt tények és tényezők nem kell és nem szabad hogy veszélyeztessék a könyv szerepét és a könyv által nyújtott örömet. Persze, a könyvtárnak ma más a funkciója, mint harminc-nyolcvan évvel ezelőtt. A rádió, televízió, film csak gazdagíthatják a könyv által nyújtott olvasmány- és esztétikai élményt — feltéve, ha sikerül őket megfelelő módon beépíteni tanterveinkbe és óraterveinkbe, ha jól szervezzük az iskola és a könyvtár munkáját. Erre — ha előbb nem — akkor kell majd gondolnunk, amikor a jelenlegi tantervek és óratervek korrekciójára kerül sor.

Sok szó hangzott el a tanulók túlterheléséről, a tehermentesítés szükségességéről. Az új tantervek készítésénél sokat és szenvedélyesen vitat-

koztunk — többek között erről a kérdéstről is. Maga a probléma nem is olyan egyszerű, mert nyilván nem arról van szó, hogy egyes anyagrészeket kidobjunk a tantervből; a korszerű élet a múltbelinél sokkal több ismeretet igényel — a mi dolgozónk öngazgató is egyúttal —, nem lehet tehát cél az ismeretanyag csökkentése. A túlterhelés megszüntetésének útja az önképzés, az önképzésre való képesítés, ennek pedig a könyv az alapja. Itt éppúgy gondolok a tankönyvre, mint az ajánlott olvasmányokra, házi-olvasmányokra és a könyvtárak állományára is. A jelenlegi tantervek és óratervek hibája éppen az (és azért merem nyíltan bírálni őket, mert készítésükben magam is részt vettem), hogy csak részben tartalmazzák az önművelés eszközeit és eljárásait. Csak az anyanyelv és az irodalom tanításában szorgalmazzuk a több könyvből való tanulást, minden más tantárgynál meglegekszünk az egykönyvűséggel mint az ismeretszerzés egyetlen forrásával. Az olvasásra nevelés kizárólag szépirodalmi központú, csak itt sikerült tanterveinkben megdönteni az egykönyvűség egyeduralmát, a többi tantárgynál az ajánlott irodalom — a kiegészítő ismeretek szerzésének lehetősége, ami a majdani önművelés csirája — kimaradt. Pedig a fizikához vagy a földrajzhoz ragyogó kiegészítő irodalom lehetne Verne egyik-másik könyve, vagy a sci-fi művek stb. Iskoláinkban az olvasást és az olvasóvá nevelést a magyartanár feladatkörének tekintik — jó, hogy az ő feladata, de nem jó, hogy *csak* az övé. Ezt ki kellene szélesíteni más tantárgyakra, más pedagógusokra is.

Külön probléma, hogy tankönyveink alapos korszerűsítésre szorulnak — nem állítom, hogy rosszak, de a pedagógusok egy része nem is tudja őket megfelelően használni. Láttam már olyat, hogy a pedagógus vezérfonalként használja a tankönyvet — abból készül az órára. A tankönyvre úgy kellene tekinteni, mint az önművelés vezérfonalára. Ehhez a tankönyvekkel kapcsolatos pedagógiai szemléletmód megváltoztatására is szükség volna: olyan tankönyvekre gondolok, melyek a tanulók önképzési segédkönyveivé válhatnak — tartalmazzák az ajánlott irodalom bibliográfiáját, kiegészítő ismereteket nyújtó olvasmányokra utalnak. Ilyen próbálkozásokkal már nálunk is találkozhattunk az újabb tankönyveknél, melyek már ezt a szemléletmódot sugallják: az ismereteket, melyeket a katedráról kap a tanuló, a könyvtárban való egyéni, önálló munkával egészíti ki, problémásító és problémamegoldó útmutatásokat tartalmaz stb. Az ilyen tankönyv lehetne a tanulók önképzési segédkönyve és nem — mint jelenleg még sok helyen — a pedagógusok módszertani vezérfonalkönyve.

Az ilyen tankönyvek az individualizálást is segíthetnék: a standard feladat ez és ez, külön szorgalmi feladat ez és ez, akit pedig „fel kell hoznom”, az ezt és ezt a kiegészítő feladatot végzi el. A differenciált oktatásnak ilyen tankönyv az alapja: nem lezárt ismeretanyagot közöl, hanem a bűvárkodás, az egyéni ismeretszerzés útját nyitja meg.

Szólni kell e helyen az olvasás, a könyv használatának technikájáról is. Az iskolarendszerű oktatás első éveiben az olvasás elsajátítása az egyik fő cél. Sajnos, az olvasásfejlesztés is leggyakrabban elhalványul az általános iskola alsó osztályai után, a középiskolában, de főleg az egyetemeken pedig abbamarad. Az olvasással kapcsolatos vizsgálatok is elsősorban az általános iskolai korosztályok olvasási érdeklődését kutatják, ezért alig van adatunk arról, mi történik 14—15 éves életkor után. Ezzel kutatóink, pszichológusaink, tantárgypedagógiánk egyelőre még adós maradt.

Különösen ügyetlenek vagyunk az olvasmány hangulati és érzelmi elemeinek kiaknázásában. A szövegek esztétikai, erkölcsi érényeit nem tudja a pedagógusok többsége feldolgozni: a racionális magra, a logikai feldolgozásra törekszenek, pedig az élmény nyújtásában az esztétikai és érzelmi elemnek óriási a szerepe. Ezzel jár együtt, hogy az olvasás technikájára kerül a hangsúly, a szép felfedezése pedig háttérbe szorul, vagy nincs is jelen.

A szemleli munka technikája nem azonos az olvasás technikájával. Ez utóbbi csak eszköz egy sokkal fontosabb cél felé vezető úton; a gondolatok kibontakoztatása, az esztétikai élmény, az esztétikai kategóriákba

való elmélyülés hiányzik. Ezt a szemléletet meg kell törni. Ebben pedig a korszerű segédeszközök (hangosítás, dia- vagy mozgófilm stb.) jó szolgálatot tehetnek.

Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy az oktatásban az egyéni memória fejlesztésére törekszünk: minél több ismeret átadására, ahelyett, hogy a lexikonok, enciklopédiák, szótárak és más ismerethordozók használatára tanítanánk meg a tanulókat. Pedig ez volna a lényege a tehermentésnek! Éveken át mondogattuk, hogy egy anyanyelvi órát a könyvtárban is meg lehet szervezni. Mikor aztán elmentem egy ilyen órára, rá kellett jönnöm, hogy csak a színhely változott; az óra felépítése, az alkalmazott módszerek semmiben sem különböztek a klasszikus tantermi tanítástól. Nem elég csak bevinni a gyermeket a könyvtárba. A pedagógusnak — és nemcsak a magyartanárnak, hanem a fizikusnak, biológusnak és a többieknek is — úgy kell megszerveznie az órát, hogy a könyvtárban felhalmozott ismeretanyagot (az emberiség kollektív memórianyagát) gyakorlatilag építse be a tanítás-tanulás folyamatába. Itt elsősorban a lexikonok, enciklopédiák, szótárak, kézikönyvek, könyvtári jelzésrendszerek használatára gondolok. Helyet kell kapnia a tananyagban — ebben a pillanatban nem térnék ki arra, hogy melyik szinten — a könyvtárismeretnek is: a könyvvel, a könyv típusaival, katalógusokkal, bibliográfiákkal való megismerkedésnek, a tankönyvek, kézikönyvek használatának stb.

Az olvasóvá nevelés problémakörébe tartozik és az eddigénél sokkal több gondot igényel a jegyzetkészítés megtanítása. A fejezetre bontás, címek, alcímek, lényegkiemelés a jegyzetelésnek olyan elemei, melyek az önképzésben nélkülözhetetlenek.”

Dr. Horváth Mátyás:

„Ha a pártkongresszus határozataiból indulunk ki, melyekben a társadalmi elvárások nyilvánulnak meg, nem nehéz felismerni, hogy olyan készségek kialakítására kell törekednünk, melyek az egyént képessé teszik egész élete folyamán, meghatározott időközönként bekapcsolódnia a szervezett oktatásba, vagy az egyéni önművelés folyamán eljutni a szükséges műszaki, tudományos vagy művelődési javakhoz. Az ehhez szükséges alapkészségek egyike az olvasási készség. Az iskolai oktatás fő feladatát abban látom, hogy képessé tegye a tanulót arra, hogy már általános; még inkább középiskolás korában de később is, egész élete folyamán önállóan használni tudja a könyvet.

Csak az iskolai olvasástanítástól nem várható, hogy a gyerekek jó olvasóvá váljanak. Márpedig — és itt csatlakozom Sántai kollegám megállapításához — az iskolai oktatásban a memorizáláson van a hangsúly, a tananyag passzív befogadásán. Nagyon ide vágnak a Nobel-díjas Szentgyörgyi Albert szavai: az emberi agy nem arra való, hogy ismeretek memorizálásával terheljük. Az információk a könyvekben vannak. A gyerek tanulja meg, mit hol, melyik könyvben találhat meg, agyát pedig használja hasznosabb dolgokra: fogalomalkotásra, az elvont összefüggések felfedezésére. Tehát az egész nevelő-oktató tevékenység irányultságán kell változtatni: a tanuló aktív részese legyen az ismeretek feldolgozásának, a fogalmak kialakításának és mentesítsük tudatát a memóriahalmazoktól.

Ezzel szorosan összefügg a korszerű műveltségi eszmény is: aze csak a jó olvasó, a művelt ember, aki a szépirodalmi műveket szereti és olvassa, vagy ide sorolható az is, aki az ismeretterjesztő irodalmat olvassa. En csaknem ötszáz alsó osztályos tanulóból álló populáción végeztem vizsgálatot és ebből kitűnt, hogy a gyermekek ezeket is éppúgy szeretik — nem lapozgatni, hanem olvasni —, mint a szépirodalmi műveket. Ellenben éppen a tudományos ismeretterjesztő irodalom iránti igényét csak hézagosan tudja kielégíteni, mert az előbb említett korszerű műveltségi eszmény nem valósulhat meg sem az iskolai, sem a közönyvtárban.

Mi itt Szabadkán abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egy viszonylag jól működő gyermekkönyvtárunk van, mely — ha kis példányszámban is — sok ismeretterjesztő művet is tartalmaz. Sajnos, iskolakönyvtárainkban ezek ritkábbak, mint a fehér holló. Tapasztalataim

azt bizonyítják (heteket töltöttem itt), hogy a könyvtárosok nagy gondal foglalkoznak a fiatal olvasókkal; itt tényleg olvasószolgálat van — népszerűsítik a könyvet, mesedélutánokon, filmvetítéseken foglalkoznak olvasóikkal. Igaz, a diafilm nem irodalom, de népszerűsítője lehet annak az irodalomnak, amelyre vonatkozik. Az általános iskolából csoportosan is jönnek ide a gyerekek, tanítójuk vezetésével. Ezek rendre alsós osztályok, melyek tanulói látható érdeklődéssel fordulnak a könyv felé. Vajon ez az érdeklődés megmarad-e a felső tagozaton is? Egy másik — egészében még nem feldolgozott — vizsgálatom eredményeiből arra lehet következtetni, hogy az olvasási igény elsorvad akkor, amikor a szépirodalom kötelező penzumává válik... A háziolvasmány következménye: beszámoló, lecke, ellenőrzés, osztályzat. Ez veszélyes tendencia!

A vizsgálatból származó jelzések komoly forrást jelenthetnek annak eldöntéséhez, hogyan korszerűsítsük a felső tagozatos vagy középiskolai irodalmi nevelést. Nyilvánvaló, hogy csak a kutatások által nyújtott adatok és tények birtokában tudunk a kérdéshez nyúlni és változtatni a jelenlegi állapotban.

Erdélyi László:

„Folytatnám ezt a gondolatot, de egyes részleteivel szembe kell szállnom. Bizonyos dolgokat helyükre kellene már rakni: elsősorban azt, hogy az *irodalmi nevelés ne legyen tantárgy*, hanem nevelési terület. Ha csak azt el tudnánk érni az iskolában, hogy az olvasás a gyermek szükségletévé váljék, akkor mindent elértünk. De hogy szeresse meg a könyvet? Ha nemcsak olvassa, hanem átérzi: hallja a madárdalt, látja a színeket, érzi az illatokat. Csak ha az olvasás élménnyé válik, akkor tudja a könyv teljes egészében betölteni funkcióját. Sajnos, gyakran információk tárát látjuk a könyvben, pedig nem az értelmi szerepe a legfontosabb.

Hogyan fejlesztheti a könyv a gyermek képzelőerejét, hogyan gazdagítja lelki világát, hogyan kelthet érzelmeket, ha az ismeretnyújtás (bármennyire fontos, de nem egyetlen) szerepét szánjuk neki?! Ez a könyv iránti érdeklődés elszűrüléséhez vezet.

Ha egy könyv elolvasása után nem érezzük magunkat másnak: többnek, értékesebbnek, akkor nem sok értelme volt elolvasni. Ha az olvasás célja a beszámoló, akkor célt tévesztett az egész. A könyvnek értelmileg, de ugyanígy érzelmileg is gazdagítania kell az olvasót. Itt kell nekünk megnyernünk a csatát!”

Josip Buljovčić:

„Az olvasás szokássá nevelésével kapcsolatban megint csak egy Nobel-díjas, a mi Ivo Andrićunk szavai jutnak eszembe, amit húszegynéhány évvel ezelőtt hallottam, mikor hozzánk, egyetemistákhoz beszélt: »Sokat jártam városi és falusi otthonokban — mondta. — Ami feltűnt ezekben, az, hogy sokfelé éppen az az ágyfeletti lámpa hiányzik, melynek az esti olvasásnál volna szerepe...« Ezzel kapcsolatban azóta sokszor eltűnődtem: mi gyakorta hangoztatjuk, hogy a könyvre mindenkinek szüksége van, mégis a környezet mintha nem sugallná elég határozottan, elég hatásosan a könyvvel való barátkozást. Mert ha az iskolát és a családi otthont vizsgáljuk — ez az a két intézmény, ahonnan a gyermek az olvasás szokását magával viszi (vagy nem viszi) —, azt látjuk, hogy a szülői házban, ha meg is van a lehetőség, általában nincs serkentés, az iskolában pedig a könyvtárak általában szegényesek, sőt visszatartóak, könyvállományuk elavult, elhasználódott, a könyvek nem esztétikusak, nem vonzóak. Melyik iskolának van olvasóterme — legalább egy meghitt zug, ahol a gyermek átadhatná magát az olvasás örömeinek? Ilyesmire gondolok, mint ez az olvasóterem. (A beszélgetés színhelye a Városi könyvtár gyermekosztályának olvasóterme — a szerk. megjegyzése.) Mert ez

valóban szép, meghitt, de távol van; márpedig a könyvnek a gyermek keze ügyében kell lennie. A mi könyvtáraink a kialakult olvasóhoz vannak méretezve, nem ahhoz, akiből ezután lesz — ha lesz — olvasó.

És még egy sajnálatos tény: évtizedekkel ezelőtt, amikor jóval szegényebbek voltunk, teltett arra, hogy a tanév végén ne fukarkodjunk az ajándék- és jutalomkönyvekkel, ma pedig a korszerű szocialista iskolák előre meghatározott kulcs szerint, minden évben x számú jutalomkönyvet adnak a legjobb tanulóknak. Az oklevelekből már kiállításokat tudunk rendezni, de az igazi útravalóval, a könyvvel adósok maradunk. Ezen változtatni kellene, még azon az áron is, hogy az ingyenes tan-könyvek biztosításával kapcsolatos álláspontunkat felülbíráljuk. Mert a könyvajándékban nem a könyvek tényleges értéke a legfontosabb, hanem az az érzelmi szál, mely a gyermeket a könyvhöz köti és amely a későbbi könyv- és olvasásélmények egyik meghatározója lehet.

A könyv hozzáférhetőségével is baj van, noha mind több a kiadó és mind több a könyv. Ilyen példányszámok mellett viszont nem jutunk messzire. Mégis, ha arra gondolok, hogy például a szerbhorvát—magyar szótár (ami kétnyelvű gyakorlatunkban semmivel sem pótolható) 2000 példányban jelent meg és ma, évekkel kiadása után még mindig kapható, lesújtó következtetésekhez jutunk."

Vlada Vasković:

„Az olvasóvá nevelésért vívott csatát a gyermekkorban veszítjük el. Hiába hirdetjük: A könyv a legjobb barát, A tudományt keresd a könyvekben! — nem elég csak hirdetni; tenni is kell valamit — a legfiatalabb kortól kezdődően, már az óvodában. Nincs az emberi műveltségnek még egy területe, amely annyira alkalmas volna a sokféle érdeklődés kielégítésére, mint a könyv. Elsősorban a jövő pedagógusait kellene a könyv használatára, szeretetére, a könyvtári munkában, a könyv használatában való jártasságra nevelni."

Korponai Ibolya:

„Erdélyi kolléga szavai csengnek még mindig a fülemben, az érzelmi tónus, az olvasmány érzelmi megközelítésével kapcsolatban. Sok szempontból közeledtünk ma már a könyvhöz, én ismét visszatérek az érzelmi szemponthoz, mert a személyiség formálásában a könyv által kiváltható hatások közül talán ez a legjelentősebb.

Arra, hogy az ember kiszélesítse világtérét — még a modern tömegközlelési eszközök nyújtotta lehetőségeket is figyelembe véve —, a leghatékonyabb eszköz ma is a könyv. A leírt gondolatok, a kristálytisza szóban megfogalmazott érzelmek tudnak csak a könyv által minden emberhez eljutni.

A könyv személyiségformáló ereje elsősorban abban áll, hogy az érzelmekre tud hatni. Hogyan valósítja meg ezt a hatást? Minden emberben szunnyadnak gondolatok, vágyak, elképzelések, törekvések, melyek megvalósulásának az élet végessége, a tér korlátozottsága szab gátat. Annak viszont nincs akadálya, hogy az ember a könyv alakjainak közvetítésével éljen át bizonyos helyzeteket. Nagyon fontos itt az önismeret fejlesztése is: amikor az ember a könyv lapjain megjelenő élet-sorssal megismerkedik, alkalma nyílik az összehasonlításra, értékelésre, önmaga felülbírlására. Az ember sokszor hiába keresi mindennapi munkájában, baráti körében, szakmai vagy egyéb viták hevében egy olyan tónus, olyan emberi hangnem megütését, melyben ki tudná fejezni önmaga igényeit. A könyv viszont gyakran nyújt lehetőséget arra, hogy ilyen felismeréshez eljuthassunk. És ezek a felismerések teszik gazdagabbá az embert — amire Erdélyi kolléga utalt.

Ez persze nem megy automatikusan: ahhoz, hogy egy szigorúan racionálisan gondolkodó fiatal érzelmileg felengedjen, meg kell teremteni már az iskolai órán (az irodalomórán éppúgy, mint más tantárgyak

óráin) a szabad, spontán örömlény lehetőségét a könyvvel és a könyv tartalmával kapcsolatban. Itt az alapszabály: értsd és érezd úgy, ahogy rád hatott! A belemagyarázás, az átmesélés helyett a spontán érzelmi reagálásra kell építenünk.

De — visszatérve a könyvnek az önművelésben szánt szerepére — beszélni kell az úgynevezett gyorsolvasásról is. Napjainkban olyan információmenyiséget kell feldolgozni, hogy ez csak sajátos olvasási technika mellett ígér eredményt. A gyorsolvasásnál a fő tennivaló a beszéd-szervek különválasztása a gondolkodás folyamatától: beszéd-szerveink nem tudnak olyan gyorsak lenni, mint gondolataink. Természetesen a gyors-olvasás csak eszköze az ismeretelsajátításnak, nem tekinthetjük hát cél-nak. A személyiségformálásban ugyanis, az olvasási élmény nyújtásában, az idő nem mérce: néha perceket időzünk el a könyv egy-egy részlete felett, egy szép gondolatot, egy különösen ízes félmondatot „ízlelgetve”. Még sincs ellentmondás az elmondottak között, mert az eszközött mindig a célnak megfelelően választjuk meg. De hogy a célhoz eljuthassunk, feltétlenül — méghozzá minél előbb — találkozniunk kell a könyvvel.”

Dr. Horváth Mátyás:

„Elnézem ezeket a könyveket. (A gyermekkönyvtárban rendszeresen rendeznek tematikus kiállításokat. A beszélgetés idején éppen az ismeretterjesztő művek kiállítását láthattuk — a szerk. megjegyzése). Egy osztály természeti ismereti anyagának java részét úgy viszi közel a gyermekekhez ez a sorozat, hogy a tanuló nem tudja olvasás közben, hogy ő most tanul, méghozzá nem kisebb dolgot, mint a természet dialektikáját. Es mivel itt nem szerepel a kényszer, a számonkérés veszélye, spontán érdeklődésének megfelelően sokkal többet megtanul belőlük, mint egyébként. Hasonló szerepük van a történelmi regényeknek, melyekből a gyermek nagyobb örömmel és nem kisebb eredménnyel tanulja a történelmet, mint történelemtanára magyarázatából, vagy az annál jóval szárazabb történelemkönyvből. De fel lehetne itt sorolni bármelyik tárgykört — mindegyiknél van mihez nyúlni —, feltéve ha ezek a könyvek megvannak az iskolakönyvtárban, sőt: ott vannak az osztály szabadpalcán is. Elég, ha a pedagógus csak felkelti az érdeklődést irántuk, megmutat egy-két képet, esetleg felolvas egy részletet és a gyerek kényszer nélkül, boldogan viszi magával a könyvet.

A tanulók érdeklődése bizonyos kor után kezd megoszlani; kialakulnak az érdeklődési körök. Az egykönyvűség alapvető problémája éppen az, hogy ennek az egyéni érdeklődésnek nem nyit teret. Fő témánk a személyiség formálása. Az egykönyv-rendszer nem képes megválaszolni a gyermekben felmerülő kérdéseket; erre az irodalomban tud csak választ kapni, az irodalomban, mely — sajnos sokszor — (térben is, átvitt értelemben is) távol áll tőle.”

Szöllősy Vágó Vera:

Tudomásul kell vennünk, hogy nincs annyi könyv és nincs ott, ahol szükség volna rá. Marad tehát a Városi Könyvtár könyvállománya, melyet azonban a pedagógusok kevéssé ismernek. A könyvtáros feladata tehát, hogy különböző módon a pedagógusok segítségére siessen. Egyik ilyen mód az ajánló bibliográfiák készítése tantárgyak, illetve tudományágak szerint. Ez például egy régebben készült bibliográfia, melyet még a kanizsai könyvtár állománya alapján készítettem, most készül a szabadkai könyvtár hasonló könyvállományát feldolgozó bibliográfia az alsó tagozatosok számára. Ezek rövid ismertetőik, melyek a pedagógust elsősorban abban segítik, hogy a könyveket a megfelelő tananyagrésznél be tudja építeni a pedagógiai munkába. A bibliográfia mellett természetesen szükség van a közvetlen kapcsolatra is: a tanárnak is meg kell ismernie a könyvet, a példányszámot stb. Ettől függ ugyanis, hogy kinek

ajánlja feldolgozásra és hogyan (mindenki egyénileg, vagy csoportosan, esetleg differenciáltan — érdeklődési szint szerint), így tudja megtervezni a pedagógiai igénybevételt.

Természetesen nem elég csak a tanárral megteremteni a kapcsolatot. A gyermeknek is meg kell ismerkednie ezzel a — számára idegen — környezettel, máskülönben hiába a legérdekesebb ajánlás is, kétséges, hogy legyűri-e féltékenységét. Szó volt már arról, hogy az alsó tagozaton folyamatosabb az olvasásra nevelés. A könyvtárral való kapcsolat-tartásra is itt van példa: rendszeresen látogatnak ide. Mielőtt azonban hozzánk jönnének — már első osztályos korukban —, meg kellene ismerkedniük az iskolakönyvtárral. Persze nem elég csak beiratkozni: ott-hon is kell hogy érezzék magukat benne. Ne kerüljön sor arra, hogy a tanítónő bevisz az osztályba 20—25 könyvet és azokat szétosztja a tanulók között — ez még nem könyvtár, nem a könyv szeretetére, nem az olvasásra nevelés.

Az első osztály vége felé (májusban—júniusban) kellene sort keríteni az első csoportos könyvtárlátogatásra, hogy az újdonság erejével ható könyvtári könyvek vonzerejét kihasználva, az új olvasóknak a nyári szün-időben is legyen hová fordulniuk.

A könyvtárlátogatások tartalmi terve az alsó tagozatosok számára elkészült és a legutóbbi látogatásokat már e szerint bonyolítottuk le. A könyvtárlátogatások programja végigvezeti a gyermekeket a könyvtáron, a könyv történetén, a kézikönyvek, szótárak, enciklopédiák használatán, hogy IV. osztályos korukig viszonylagos önállóságra tegyenek szert.

Itt az alsó tagozatosokkal folyó munkáról volt szó. A könyvvel való barátkozást természetesen ki kell szélesíteni mindkét irányba — az óvodák felé éppúgy, mint a felső tagozatok irányába. Az óvodás csoportok első találkozásának a könyvvel a játékban élő, életet játszó gyermekkor hangulatához kell alkalmazkodnia, a felső tagozatosoknál viszont — a mindinkább differenciálódó érdeklődésnek megfelelően — a szakköri könyvtárlátogatások látszanak célravezetőnek."

Kovács Eleonóra:

„Mint gyakorló pedagógus (28 éve tanítok), én a konkrét lehetőségeket nézem. Való igaz, hogy meghitt iskolakönyvtárakra lenne szükség, ahol a gyermek jól érezheti magát, ahová örömmel megy. Mert igaza van a kolléganőnek: a szekrényekbe zárt könyvek, melyekhez vagy hozzá lehet jutni, vagy sem — nem könyvtár. De ha csak ez van, akkor mi marad más hátra — hónom alá venni a könyveket és szétosztani az osztályban...

A könyvtárlátogatások alkalmával a gyerekek, mintha a mesebeli kincsesbarlangba szabadulnának be, szinte egymás kezéből kapkodják ki a könyveket. Nagyon jellemző egy tanulóm esete: az első osztály végére alig tanulta meg a betűket, olvasni meg éppenséggel nem tudott. A nyár végi pótoktatáson örömmel vegyes meglepődéssel figyeltem fel, hogy megnyit javult. Igen — válaszolta kérdéseimre —, beiratkozott a Városi Könyvtárba és az egész nyarat könyvek társaságában töltötte. Nemcsak a rossz példa ragadós — a jó is: az osztály olvasási láza akkora, hogy nem nehéz egy-egy pedagógiai fogással új lendületet adni az olvasási kedvnek. És még ebben az osztályban is baj van a háziolvasmányokkal, melyek nem képesek felkelteni, még kevésbé fenntartani a gyermekek érdeklődését.

De nemcsak pedagógus, hanem szülő is vagyok, saját gyermekeimen kísérhetem figyelemmel a serdülők olvasási problémáit. A háziolvasmányok egy része annyira távol áll tőlük, hogy csak kényszerítéssel lehet elolvasásukra bírni őket."

Dr. Satai Pál:

„Nem lehet belenyugodni abba, hogy a fiatalok érdeklődése diktálja az olvasmányválasztást. El kell őket juttatnunk Tolsztojig, Andricig, Jókaiig — olvassa a könnyű műfajt, de ne rekedjen meg ennél. Sok nehéz szöveggel találkozunk — főleg a középiskolában. Elképzelhetetlen például, hogy Illyés *Dózsa György beszéde a ceglédi piacon* című munkája élménnyé váljon a fiatalok számára, ha nem kalandozzák be a XV—XVI. század történelmét. Persze, ugyanez fordítva is érvényes. Az irodalom sok tudományos ismeretanyagot kínál olvasmányos formában, vonzó keretbe, a kaland izgalmába zárva. Tudnunk kell élni ezzel a lehetőséggel, mert csak ezen az úton juttathatjuk el a gyermeket az igazi örömhöz, mely több, mint a pusztán anyagi jólét boldogsága. És vannak dolgok, ahol nincs helye a kompromisszumnak.”

Korponai Ibolya:

„Az irodalom óriási táj, melybe mindegy, hogy melyik kapun jutunk be: a cél a bejutás. Ha jelen pillanatban még nem fogékony Tolsztoj *Anna Karenynéjára* iránt, fogékony lehet más mű iránt, mely olyan hangot üt meg lelki világában, amely majd legközelebb az *Anna Karenyna* iránt is fogékonyra teszi, és akkor majd visszatér hozzá. A pedagógusnak éreznie kell — és ezt a többség érzi is —, hogy a konkrét tanulói közösség milyen szinten képes befogadni a művet, milyen aspektusban kell megragadni, hogy élménnyé váljon.”

Kovács Eleonóra:

„Vissza kell még egyszer térnem a háziolvasmányokra: már a kivitelik, a külalakjuk annyira szintelen, semmitmondó, illusztráció nélküliek, hogy — ahelyett, hogy vonzanak — elriasztják a gyermeket az olvasástól. Hiába a jó szöveg, ha a betűk tömege agyonüti az olvasási kedvet. A másodikos gyermek még igényli az illusztrációt — nem véletlenül népszerűek a képregények! Hiába a mese, a pedagógus igyekezete, ügyeskedése, ha maga a könyv nem vonzza a gyermekeket.”

Korponai Ibolya:

„Az, hogy a gyermek igényli az illusztrációt, törvényszerű életkori sajátosság. Csak a konkrétól kiindulva lehet eljutni az absztrakthoz, márpedig a konkrét és az absztrakt között az illusztráció egyfajta átmenet. És amennyire örömdetes, hogy mind több ilyen könyv jut a gyermekek kezébe, annyira baj, hogy nem minden gyermekeknek szánt könyv ilyen.”

Dr. Horváth Mátyás:

„Az eddigi beszélgetésből az tűnik ki, hogy ki-ki érzi a problémát, látja a saját feladatait is. De van ennek a kérdésnek egy tőlünk független eleme is: a könyvet végső soron az ára teszi többé vagy kevésbé hozzáférhetővé. Mert ám kerüljön egy kép- vagy ponyvaregény 10 dinárba és legyen minden trafikban kapható, de mellette legalább ugyanilyen kivitelben és ugyanezen az áron álljon ott az a másik fajta könyv is, amelynek a sorsáról már két órája beszélünk! A legfrissebb adat: a most megjelent *Délszláv tündérmesék* 750 dinárba kerül. Ki fogja ezt megvenni? És nem ez az egyetlen ilyen árukiadvány. A társadalomnak kell arról gondoskodnia, hogy a megfelelő könyv eljuthasson természetes alányához, a gyermekekhez. Akkor majd a pedagógusoknak és a könyvtárosoknak nem lesz nehéz olvasóvá nevelni. A könyvet nem lehet csak árucikként kezelni, mert missziója van!”

Szőke Ilona:

„Visszatérek az egykönyvűség megtörésének problémájához, melyre gyakorlatomból tudnék példát idézni.

A III. osztályos olvasókönyvhöz kiegészítőként néhány Fekete István-novellát dolgoztunk fel. A gyermekek érdeklődését olyan mértékben sikerült felkeltenem, hogy tovább kutattak Fekete István könyvei után és lelkesedve számoltak be élményeikről.

De nemcsak az anyanyelv tanításánál valósítható ez meg. Természeti ismeretekből az *Ősz a határban* témakörhöz sokat használtam a *Bűvár* zsebkönyveket és a *Bölcs bagoly* sorozat egyes könyveit. Feladatként azt kapták a gyerekek, hogy könyvekben (az ismeretterjesztő művektől a lexikonokig) keressenek a témakörrel kapcsolatos adatokat. Az eredmény engem is meglepett: annyi mindent hoztak, és mind kapcsolatban volt a témával. A könyveket néhány napig az iskolai könyvespolcon tartottuk, hogy akit érdekel, belelapozhasson. Mondhatom, hogy sokan forgatták is ezeket. Sokkal szerencsésebb lenne, ha az iskolakönyvtár állományára számíthatnánk, de mivel ott ilyen jellegű művek nincsenek, kénytelen voltam ezt az utat választani. Az iskolák anyagi eszközeiből sajnos nem telik többre, mint azokra a szürke füzetecskékre...”

Josip Buljovčić:

„Az elhangzott megállapítások sajnos nemcsak az iskolai könyvtárakra vonatkoznak: Szabadka legszűkebb központjában jártam nemrégiben olyan tanteremben, mely sivárságával, visszataszító összképével, hámló falaival még a leghozzáértőbben felépített irodalmi óra élményét is tönkreteszi, ahol ilyen élmény ki sem alakulhat.”

Dr. Sántai Pál:

„Az iskolaépítési normatívák tartalmazznak-e könyvtárat és olvasótermet?”

Vlada Vasković:

„A normatívák igen, de a gyakorlatban az olvasóterem fényűzésnek számít. Ha nehézségek adódnak az eszközök körül, ez marad ki elsőnek. Ha pedig fel is épül ilyen helyiség, azt leggyakrabban más rendeltetéssel használják.”

Viktorija Cvenček:

„Iskolakönyvtáraink valóban szegényesek — ez az első probléma. A második: ki dolgozik az iskolakönyvtárban? Legtöbbször az a pedagógus vagy több pedagógus, akinek nincs meg tantárgyából a megfelelő óraszám, sőt sokszor gyermekek, akik egyszerűen csak mechanikus munkát végeznek. Túl kellene már haladnunk azon a felfogáson, hogy könyvtáros — főleg iskolai könyvtáros — lehet bárki, aki írni-olvasni tud. A könyvtári munka fogékonytársat és szakmai ismereteket igényel. Szakmai segítség nyújtására a Városi Könyvtárban megvan a lehetőség. Nem is itt van a probléma, hanem a könyvtári munkával kapcsolatos szemléletmóddal, melynek megváltoztatására volna elsősorban szükség. Mert nekünk ténylegesen nincsenek iskolakönyvtáraink; azok a helyiségek, ahol a könyveket tárolják, nem könyvtár és nem olvasóterem.”

Liza Popić:

„Cvenček kolléganő nem említette a harmadik problémát: a város területén 60 000-re tehető az iskolai könyvtárak állománya. Mennyire hozzáférhető ez az állomány, ha tudjuk, hogy még a működő iskolakönyvtárak is heti egy-két óra nyitvatartással dolgoznak, a munkát pedig gyakran négy-öt ember osztja meg?!

Már a hetvenes évek elején sok szó esett az iskolakönyvtárak rendszeres fejlesztéséről. Bizonyos — igaz, nem túl nagy — eszközöket választottak is ki erre a célra. Nem tudom, mennyi könyv lett ebből, de biztos, hogy a kevés sincs kellően kihasználva. Sokszor nem is az eszközökön múlik, hogy nem gyarapítják a könyvállományt, hanem azon, hogy nincs, aki a könyvvásárlási politikát vezesse, tervezze, javasolja. A meglévő könyvállomány szinte kizárólag irodalomközpontú, a többi tantárgy pedagógusainak nemigen van mihez nyúlniuk. Gyökeres változásoknak kell bekövetkezniük a felfogásban ahhoz, hogy ezt a gyakorlatot megváltoztathassuk. Nem kergetünk délibábot: a fél évszázaddal ezelőtt épült iskolákban ha van könyvtár, jó, ha nincs, bele kell törödnünk. De a most épült Novi Žednik-i iskolában kabinet típusú könyvtárat terveztek! ...”

Eddig a beszélgetés, mely problémákat vetett fel, gondolatokat indított el, amelyek — remélhetőleg nem túl sokára — új megfogalmazásban kerülnek ismét napirendre, most már olyan fórumokon, ahol a megbeszélést határozathozatal követi majd.

A beszélgetést vezette és lejegyezte:
SZÖLLÖSY VAGÓ László